

Dossier temàtic

De la ciutat medieval a la moderna: Sabadell i el seu entorn

Presentació

Mercè Argemí Relat i Lluís Sales Favà

10

El dossier que teniu a les mans neix de la voluntat d'aprofundir en el coneixement de la vila de Sabadell en el trànsit de l'època medieval a la moderna, un període que compta amb bons estudis de l'àmbit de la història i l'arqueologia.

— Les obres d'Antoni Bosch i Cardellach van posar a la llum la documentació i els fets claus de la història de Sabadell i són una referència fonamental per als historiadors posteriors. Després, els treballs de Montllor i Pujal sobre el mercat i l'etimologia de Sabadell van iniciar una sèrie d'aportacions que, sobretot pel què fa a l'etimologia, van generar debat en l'àmbit cultural de la ciutat.

— Els estudis de Miquel Carreras, durant la primera meitat del segle xx, van actualitzar el coneixement sobre el Sabadell de l'Antic Règim: les estructures administratives i feudals, el règim fiscal, una primera proposta d'estructura urbana... A partir de llavors, un seguit d'especialistes, d'entre els quals s'ha de destacar Miquel Forrellad, han anat completant el quadre des de diferents perspectives.

— Cal reconèixer que pocs autors han tractat el període del feudalisme ple, durant el qual el castell d'Arraona senyorejava el terme (Mercè ARGEMÍ RELAT, “Abans de la formació de la vila de Sabadell: aproximació a l'estudi de l'espai agrari medieval (segles x-xi)”, Actes de les *Jornades de Joves Medievalistes del Vallès*, Cerdanyola del Vallès: Servei de Publicacions de la UAB, 1998; “El castell d'Arraona i el lloc de Sant Salvador: una referència documental de 1101-1104”, *Arraona: revista d'història*, 24 (2011), p. 99-109).

— Per a períodes posteriors, en canvi, s'ha fet més èmfasi en la jurisdicció local, en l'evolució del règim municipal i en la seva relació amb les institucions de la Corona. En general, i degut a la cronologia i tipologia de la documentació conservada, en aquesta

línia s'ha prestat una especial atenció als segles XV i XVI, deixant pendents per a futurs estudis les centúries anteriors (Ernest MATEU VIDAL, *Ordinacions de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (segle XVI)*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1968; Primer Llibre d'acords del Consell de la Vila de Sabadell, Publicacions de la fundació Bosch i Cardellach, 1, Sabadell (1978); Maria Jesús Espuny Tomàs, “La vila de Sabadell i terme del castell d'Arrahona sota la senyoria de la ciutat de Barcelona (1391-1474): notes a l'estudi d'un document” dins Anna Maria ADROER TÀSIS, *Història urbana del Pla de Barcelona: Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, vol. 2, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989-1990, p. 421-431; *Llibre de Privilegis de la universitat de la vila i terme de Sabadell*, Sabadell, 1988; *Les ordinacions del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell*, Sabadell, 1988 (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach; 55); *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII) a les Corts a Catalunya*, Actes del Congrés d'Història Institucional: 28, 29 i 30 d' abril de 1988, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 198-207; Joan COMASÒLIVAS I FONT, “Actes inèdites de la universitat de la vila i terme de Sabadell, 1412-1450”, *Arraona: revista d'història*, 21 (1997), p. 83-94; Maria Lluïsa FORRELLAD, Montserrat MIRÓ, “El capbreu dels senyors de Sabadell (segle XV)”, *Arraona, revista d'història*, 21 (1997), p. 9-26; “Bernat de Cabrera exercí jurisdicció a Sabadell a mitjan segle XIV com a senyor principal de la vila”, *Arraona: revista d'història*, 20 (1997), p. 89-92; Joan ALSINA GIRALT, “El Consell de la Vila” dins *Sabadell, memòries d'una vila (segles XVI-XVIII)*, Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 1998; Lluís SALES FAVÀ, *La jurisdicció a Sabadell a la baixa edat mitjana. Edició i estudi d'un llibre de la cort del batlle (1401-1404)*, Biblioteca d'Història Rural, 2019).

11

— A la vegada es troben a faltar estudis sobre aspectes econòmics i socials de la vila, dels quals existeix documentació suficient per a ser treballats (Miquel FORRELLAD SOLÀ, *El draper Guillem Borriana Clavari de la Vila de Sabadell*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1983; “Un insòlit règim econòmic matrimonial d'agermanament anotat en un llibre notarial sabadellenc del principi del segle XV”, *Arraona: revista d'història*, 12 (1993), p. 71-76; “De les finques urbanes del draper Guillem Borriana (segle XIV) i de certes precisions terminològiques”, *Arraona: revista d'història*, 19 (1996), p. 25-35).

— Esteve Canyemeres, per la seva banda, ha pogut aprofundir en la dinàmica demogràfica dels masos del rodal en aquest període (Esteve CANYAMERES RAMONEDA, “La immigració francesa al Vallès Occidental (s. XVI-XVII). Quatre exemples locals: Sabadell, Sant Cugat

del Vallès, Sant Julià d'Alta i Sentmenat", *Arraona: revista d'història*, 15 (1994), p. 9-25; "El terme de Sabadell en l'època moderna (segles XVI, XVII i XVIII)", *Sabadell, memòries d'una vila (segles XVI-XVIII)*, Museu d'Història de Sabadell; Esteve CANYAMERES RAMONEDA, Josep M. MASAGUÉ TORNÉ, "Els masos de Boadella: can Llong i ca n'Oriac, Estudi històric i arquitectònic", *Arraona: revista d'història*, 26 (2002), p. 104-105).

Així mateix han estat tractats alguns aspectes relatius a la cultura i a personatges destacats de la vila (Josep PERARNAU ESPELT, *El receptari del sabadellenc Joan Martina (1439) (Carpentràs, Biblioteca Inguimbertine, ms. 126, ff. 86-90, etc.)*, Arxiu de Textos Catalans Antics, núm. 11 (1992), p. 289-328; Miquel FORRELLAD SOLÀ, *Un Agent del Papa Benet XIII: el sabadellenc Margarit Esmenerd, executat a Avinyó l'any 1411*, Fundació Bosch i Cardellach, 1995), i també a l'art, gràcies als treballs de Santi Torras (per exemple, Santi TORRAS TILLÓ, *Art en documents. Presència del Renaixement i del Barroc a Sabadell*, Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell, 2002).

La topografia urbana ha estat ben explorada per l'arqueologia (Albert ROIG i Jordi ROIG, *La vila medieval de Sabadell (segles XI-XVI). Dotze anys d'arqueologia a la ciutat (1988-2000)*, Sabadell: Museu d'Història, 2002 (Quaderns d'arqueologia del Museu d'Història de Sabadell; 1); Jordi ROIG, Joan Maria COLL, Josep Antoni MOLINA, Isabel VILLARES, "El quarter nord de la vila fortificada de Sabadell i el barri artesà del Raval. Intervencions 2011-2013", *Tribuna d'Arqueologia*, 2013-2014).

Miquel Forrellad ens llegava a la vegada alguns treballs sobre la institució notarial de la vila, una de les fonts documentals de primer ordre per emprendre aquests estudis (Miquel FORRELLAD, "El Procés del notari de Sabadell, Pere Joan", *Arraona: revista d'història*, 8 (1979), p.11-24; *Manual de Francesc Ajac, notari de Sabadell, 1400-1402*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998).

Mercè Argemí, finalment, proposava a inicis d'aquesta dècada una nova síntesi sobre l'evolució de Sabadell (*D'Arraona a Sabadell: el naixement de la vila al voltant d'un mercat medieval (segles XI-XV)*, Sabadell: Amics de l'Art Romànic, 2010).

Malgrat la varietat i el rigor dels treballs que hem citat, sense voluntat de ser exhaustius, com a principals exemples de les diferents aportacions i línies d'estudi, encara es fan palesos alguns buits historiogràfics que el present dossier vol contribuir a omplir. Aquesta és, de fet, la vocació dels dossiers temàtics de la revista *Arraona* en la seva quarta època: difondre els nous estudis i generar noves recerques temàtiques, monogràfiques, per anar dotant de contingut i de diversitat els buits de coneixement que tenim sobre la història de la nostra ciutat.

L'orientació temàtica del dossier parteix de les preguntes obertes al final del llibre *D'Arraona a Sabadell. El naixement de la vila al voltant d'un mercat medieval*, on s'esbossen els processos que portarien a la transformació de Sabadell en una vila moderna en una seqüència que s'allargaria des de mitjan segle XV i tot el segle XVI. El creixement de la ciutat i el seu desenvolupament urbanístic, la consolidació d'oficis nous i de la dedicació a la manufactura tèxtil, l'estructuració progressiva d'un govern municipal i l'acció del consell de la vila per redimir els drets feudals que monopolitzaven càrrecs i serveis públics, són indicis d'aquesta transformació de la societat sabadellenca cap a la modernitat.

Així, per omplir els buits de coneixement i amb la voluntat de poder explicar els processos històrics trencant els compartiments estancs en què estem acostumats a tallar les èpoques històriques, ens vam plantejar de centrar l'àmbit del dossier en la transició de la vila medieval a la moderna. I fer-ho també amb aportacions sobre altres poblacions veïnes, ja que els processos històrics s'han de veure en clau local però s'han d'entendre en un marc general. Per tant, els continguts del dossier es van encarregar seguint aquestes línies, tot i que l'oportunitat de difondre les noves recerques i la disponibilitat dels autors locals ens han portat a eixamplar molt el marc temporal proposat inicialment i a centrar les aportacions sobretot en l'àmbit senyorial/jurisdiccional del govern de la vila.

13

L'article de Lluís Sales exposa com, a finals del segle XIV, la vila de Sabadell va ser incorporada com una baronia més al domini del Consell de Cent de Barcelona, de manera que la Ciutat Comtal actuà com una senyoria feudal. Les baronies de la ciutat eren gestionades per un procurador que vetllava per l'administració local i controlava les finances de les universitats de cada lloc. L'autor ho explica a partir de l'estudi d'una col·lecció de documents inèdits del fons Baronies del Consell de Cent de Barcelona de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i dels registres de cort de Sabadell conservats a l'Arxiu Històric de Sabadell.

L'article de Víctor Farías gira a l'entorn d'una carta de l'any 1278 que es coneix pel trasllat que se'n va fer l'any 1299 i que es conserva al fons de pergamins de la cancelleria reial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La carta informa d'un plet que va enfrontar el paborde de l'església de Sant Salvador de Sabadell amb dos dels grans barons de la Catalunya del segle XIII, Gastó de Montcada, vescomte de Bearn, i Berenguer de Cardona. La causa del plet era el domini de la plaça del mercat de la vila de Sabadell i de les taules de carnisseria i merceria. A partir d'aquest document, l'autor fa un esbós ben clar del paper que tenien els mercats en la consolidació de les viles medievals i en l'organització de

l'economia i la societat locals, estructurades a l'entorn dels beneficis que generaven els intercanvis, sempre en el marc d'unes relacions de caire feudal.

També dins l'àmbit de les relacions senyoriales i jurisdiccionals, l'article de Domènec Miquel aporta, amb una redacció clara i ben entenedora, el cas dels conflictes jurisdiccionals entre el rei Pere III i el monestir de Sant Cugat, en què també participen un senyor feudal com Joan de Togores i la universitat de la vila de Sant Cugat i del terme del Castell d'Octavià, i que és el reflex, en definitiva, de la gestió de rendes, crèdits i deutes per part d'uns i altres. Es tracta d'un estudi de la gestió de béns d'un monestir que acaba de conformar el calidoscopi amb què aquest dossier s'aproxima a la realitat de la vila de Sabadell i voltants a la baixa edat mitjana. El cas que s'exposa del monestir de Sant Cugat s'emmarca en el procés de feudalització que va comportar múltiples disputes entre el monestir, el rei i la noblesa, en les quals el monestir exercí el rol de senyoria feudal per a definir el seu àmbit jurisdiccional.

14

En aquest marc, ens va semblar necessari incorporar un altre estudi de cas ben proper: el de la formació de la universitat de la vila i terme de Terrassa, ben estudiat per Vicenç Ruiz. Aquesta aportació, tot i que ens fa recular en el temps, té la virtut d'oferir la possibilitat de comparar els casos de les viles de Sabadell i Terrassa. Per a la segona, la documentació primerenca és més abundant i precisa, i a través d'ella l'autor va desgranant l'evolució del domini senyorial a la vila i explica com l'absència o l'allunyament dels batlles afavoreix la consolidació del paper dels locals com a administradors dels afers propis de la vila fins que es "converteix una comunitat local en un nou agent polític", segons paraules de Ruiz.

Després de tots aquests estudis, vam creure indispensable de fer una aproximació al que passava a l'entorn de la vila de Sabadell i de plantejar-nos si en els sistemes de producció agrícola als masos del rodal es podien detectar alguns canvis que permetessin definir el pas a l'època moderna que buscàvem al nucli poblat. Esteve Canyameres és l'encarregat d'aportar aquesta visió i en el seu article descriu l'evolució de l'organització de la part "rural" del terme de Sabadell. Comença amb un salt enrere al segle XI, a les viles altmedievales i a la concentració de béns immobles en mans de monestirs, per explicar l'aparició a partir del segle XII d'una nova "modalitat d'explotació" agrària, els masos. I explica com al voltant de la vila, per la demanda de terres de conreu per part dels vilatans, els masos més propers comencen a desaparèixer ja al segle XII. L'autor aporta la llista dels masos existents entre els segles XII i XV a la zona del castell d'Arraona, a l'est del riu Ripoll, i al pla de la vila de Sabadell, a l'oest del riu, dos àmbits per

als quals distingeix processos diferenciats en l'evolució dels masos. Canyameres apunta que la transició a l'època moderna al rodal de Sabadell comença amb la gran baixa demogràfica i despoblació de masos que comporten les epidèmies de pesta de mitjans del segle XIV. Aquest panorama es reestructura al llarg del segle XV amb les agregacions de masos rònecs als masos actius i, al segles XVI i XVII, amb l'establiment de terres incultes majoritàriament a gent de la vila en un procés que l'autor considera com de "colonització" del terme per part dels vilatans.

Finalment, ens va semblar del tot necessari introduir la perspectiva dels estudis demogràfics i hem tingut l'oportunitat de posar a l'abast la recerca feta per l'equip del Centre d'Estudis Demogràfics que va rebre la Beca Miquel Carreras (2017-18). Amb el títol "De tals pares, tals fills: Transmissió intergeneracional a Sabadell, segles XVI-XVII", els autors analitzen els processos de "reproducció social" pels quals les famílies sabadellenques busquen la continuïtat o millora del seu estatus social a partir de matrimonis favorables i de la transmissió de l'ofici o ocupació paternes. Tot i que el marc cronològic de l'estudi és posterior al marc que ens havíem proposat, els autors manifesten que hi ha similituds importants entre la baixa edat mitjana i l'edat moderna pel que fa a aquestes actuacions familiars. Es tracta d'un exercici rigorós i que aporta nous punts de vista a tenir en compte, alhora que ofereix el coneixement de fonts documentals no usuals entre els historiadors i que poden ser de gran valor.

Hi ha diversos aspectes que ens hauria agradat desenvolupar en aquest dossier: l'estudi dels oficis i dedicacions dels habitants de la vila, un major aprofundiment en el coneixement sobre l'estructura i l'organització del govern de la vila, una aproximació més acurada al funcionament del mercat en el pas de l'època medieval a la moderna, com es produeix la redempció dels monopolis feudals que pesaven sobre la població de la vila, l'aparició dels primers tintes i altres establiments dedicats a la manufactura tèxtil dins el nucli urbà, etc.

El resultat del dossier, doncs, no és tant homogeni com hauríem desitjat inicialment, però creiem que aporta nova documentació, noves dades i noves interpretacions que plantejaran altres preguntes que hauran de ser respostes amb més recerques. Esperem que sigui així.
